

VIe Centenari de la mort de R. Lull

INVESTIGACIONS BIBLIOGRÀFIQUES LULIANES A PALMA DE MALLORCA. — D'acord amb lo proposat en el seu plà de celebració del Centenari, l'INSTITUT comissionà els Srs. Estanislau Duràn i Elies Rogent per a que publicuessin la bibliografia de les edicions lulianes autèntiques i apòcrifes, de sos comentaristes nacionals i estrangers i en general de totes les obres especialment dedicades a R. Lull. Aquest treball havia d'ésser el fruit d'una llarga serie d'investigacions que venien fent des de 1910, en que'ls començaren, sota la direcció del professor, en la càtedra de Literatura Catalana dels *Estudis Universitaris*. El mètode que seguiren fou el recollir primerament totes les indicacions que sobre impresos lulians es trobaren en tota mena de repertoris bibliogràfics i en els estudis especialment dedicats a la producció luliana. Un cop ordenats aquests materials preliminars, aplegats en nombre ben considerable, vingué la tasca de cercar els llibres corresponents en les biblioteques on se trobessin per a fer-ne directament la detallada descripció bibliogràfica. A tal efecte començaren per catalogar els fons lulians de la Biblioteca Universitaria de Barcelona, publicant aquest treball en el vol. VI dels *Estudis Universitaris Catalans* i després en tiratje a part. Era convenient estendre aquestes investigacions a altres biblioteques on hi hagués dipòsits prou copiosos de llibres lulians per a fer remuneradores les despeses d'un viatge, i cap d'elles podia oferir tantes garanties en aquest sentit com les de Palma de Mallorca. Entenent-ho així l'Institut, facilità els medis per a la seva excursió als esmentats senyors Duràn i Rogent, els quals ens han donat les següents notícies sobre el resultat de ses investigacions:

«La necessitat d'anar a Mallorca, que per ésser la patria del Beat, ha sigut el país de tradició luliana més intensa i més durable, se'ns imposà desseguida i gracies a la comissió de l'Institut, ferem el viatge, que fou curt (del dia 9 al 18 de Desembre de 1913) però profitós. Les esperances que hi posàrem no resultaren decebudes.

En els deu dies de la nostra estada, exploràrem i buidàrem les següents biblioteques: la de l'Institut Balear; la del Col·legi de Nostra Senyora de la Sapiencia; la de la Causa Pía luliana; la del Seminari; la Episcopal; la de l'Arxiu Capitular; la dels P.P. Jesuïtes; la de D. Nicolau Dameto; la de D. Jaume Planas; la de D. Estanislau Aguiló; la de D. Pere Sampol; la de la Sociedad Arqueològico-Luliana i la del Marqués de Vivot; i consultàrem els catàlegs de les de casa Zaforteza i d'Ayamans.

Es impossible detallar les troballes, ni indicar el nombre total de les mateixes.

Ens aturarém un moment no més, per parlar dels exemplars gòtics que incorporàrem a la nostra bibliografia: Les dues primeres impressions lulianes: *L'Ars Magna* i la *Logica* de Venecia, 1480; una *Ars brevis*, sense lloc, 1485, de la que no teniem cap notícia; les *Quaestiones dubitabiles super IV. lib. Sentent.* de Lyon, 1491; una altra edició de la mateixa obra feta a Venecia, 1507; una impressió, sense lloc ni data del *Liber Apostrophe*, també completament inconeguda; els *Duodecim principia philosophiae lulianae* de Paris, per en Yosse Bade, 1516, i els dos gòtics d'Alcalá (1518 i 1519), la *Logica* i *Liber animae rationalis*. Després moltes altres impressions de les XVI^a i XVII^a centurries, i per últim la col·lecció completa i nombrosíssima de les impressions mallorquines dels setcents. Si Barcelona amb la preciosa col·lecció d'incunables de la nostra biblioteca provincial junt amb el complement dels de Palma, dóna sencera la bibliografia del segle XV, Palma sola, dóna, en el fons de la Causa Pía luliana, la bibliografia completa de la XVIII^a centuria.

Això en la part d'obres autèntiques.

Les obres atribuïdes (el component principal de les quals, són les impressions alquímiques alemanyes), tenen a Mallorca una representació molt menys sentida. En canvi, les edicions d'obres d'Escola son copioses i interessants.

El nombre d'impresos d'actualitat circumstancial, revela la intensitat exaltada i la persistencia que ha tingut el lulisme a Palma. En aquest sentit es curiosa la col·lecció dels sermons que cada any, el dia 25 de Janer, festa de la conversió de Sant Pau, es predicaven a Palma, en honor i glori-ficació del Beat.

Ademés aprofitant l'avinentesa d'ésser a Palma, i d'haver visitat per nostres recerques l'importantíssim *stock* de llibres lulians que hi ha en el local de la Causa Pía, tinguèrem ocasió de gestionar-ne per compte de l'Institut, l'adquisició d'alguns exemplars, repetits o en dipòsit, en condicions bastant ventatjoses.

Per ultim, en acabar aquesta breu notícia és un deure, el testimoniar nostre agraiment a tots els que a Palma de Mallorca ens ajudaren i especialment al President de la secció Filològica de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS Mossen Antoni M.ª Alcover, a D. Estanislau Aguiló, Bibliotecari de l'Insti-

tut Balear, qui abolí per nosaltres el Reglament i es posà incondicionalment a la nostra disposició; al Rector del Col·legi de la Sapiència; als senyors de la Junta Patronal de la Causa Pía; al Dr. Miralles, Canonge i arxiver capitular; a D. Nicolau Dameto, a D. Pere Sampol i a D. Jaume Planas, distingits bibliòfils que ens deixaren explorar les rareses de llurs biblioteques; a D. Marian Zaforteza; a D. Pere Antoni Sanxo, Quefe de l'Arxiu general històric de Mallorca; al Sr. Ramis d'Ayreflor, arxiver de la Diputació i demés socis de la Societat Arqueològico-luliana; al nostre amic Manuel de Lete; a tots els que facilitant la nostra tasca ens ajudaren a dur-la a terme.»

INVESTIGACIONS LULIANES EN LA BIBLIOTECA DE INNICHEN. — En els últims dies d'Agost de l'estiu de 1913, complint una comissió de l'INSTITUT, vaig anar des de Munic a estudiar els fons lulians de la biblioteca d'Innichen en el Tirol. El P. O. Keicher (*R. Lull u. seine Stellung zur arabischen Philosophie*, Munster, 1909, 45), donà per primera vegada notícia dels manuscrits lulians que s'hi troben, i em comunicà amablement una llista dels tractats continguts en els dotze manuscrits citats com lulians en el catàleg manuscrit de l'iglesia d'Innichen. Aquell nombre l'he pogut augmentar amb dos codis més, de ben ric contingut.

La biblioteca de la Colegiata d'Innichen és formada per un recull de manuscrits del segle XV i incunables, tots en perfecte estat de conservació i amb precioses relligadures de l'època, cedits a l'iglesia per un tal *Nicolaus Poli donator Bibliothecae* en 1494, segons se diu en el *Supplementum ad monumenta Brixientia edita Brixinae*, 1765 (Adjectum, 1775, p. 72). Hi predominen les obres de filosofia i medecina, i hi son en bon nombre les d'autor català. El meu objecte era l'estudiar el fons lulià, i per això sols de passada vaig poder constatar l'existència de manuscrits amb escrits llatins d'Arnau de Vilanova. Per ésser inèdit i desconegut, vaig pendre nota del manuscrit VIII. c. 14 que conté un tractat *de arte graduandi medicinas* de l'Antoni Ricart, regent de l'Estudi de Medecina de Barcelona, endreçat al rei Martí son fundador. En el mateix manuscrit hi ha un *libellus de quantitate et proportione humorum* d'igual autor i endreça, i un comentari d'Arnau de Vilanova, fet pel mateix Ricart.

La part luliana de la biblioteca d'Innichen es la més important, formada per catorze manuscrits i alguns incunables. Fins que'l P. Keicher ne va parlar, va ésser totalment ignorada no sols dels lulistes espanyols, sino també dels estrangers, entre ells del mateix Salzinger. Qui fou son donador? D'on procedien els seus manuscrits?

No'n tenim altre notícia que la que'ns dona el ja citat *Supplementum*, i foren infructuoses les recerques que vaig fer en l'Arxiu de la Colegiata per a saber quelcom més d'en N. Poli. Els canonges de l'iglesia me digueren que havien sentit a dir era venecià, lo qual fora ben probable donat lo fàcil i freqüent de les relacions entre'l Sextental i Venecia. El nom Poli deu ésser ademés venecià, perque consta l'existència d'un Antoni Poli, autor del *Lucidarium potestatis papalis* (Venecia, 1576).

L'estudi paleogràfic dels manuscrits no'ns permet tampoc endevinar gaire el llur origen. En set d'ells, l'escriptura sembla de dues mans diferents; un, el VIII. c. 11, sembla a cop d'ull obra d'un copista italià. El manuscrit VIII. c. 13, f. 157 v., porta un explícit datat en Juny de 1423 del copista venecià Angel de Aquila. Tant si es ell el veritable escriptent del manuscrit com si l'explícit és transcrit simplement d'un original fet reproduir per en Poli, tenim un altre argument en favor de sa procedència veneciana. Es però indubtable que estengué també a Alemanya sa recerca de codis lulians, perque la Biblioteca Reial de Dresde ne posseeix un avui, contenint dos escrits apòcrifs de R. Lull i alguns tractats sobre alquímia de l'Arnau de Vilanova, amb l'ex-libris d'aquell personatge, copiat a Königsberg en 1485 (*Katalog der Hss. der K. Bibliothek*, Dresden, II, 45; porta la signatura N. 101).

Quan es realitzà la donació a Innichen d'aquesta Biblioteca? Tots els manuscrits d'en Poli porten un ex-libris amb el seu nom i la data de 1494, però aquest any, que podria semblar el de la fundació de la Biblioteca, es contradiu amb alguns dels qui's troben en l'interior dels manuscrits. El llibre *de arte disputandi* (VIII, b. 9) va datat el 25 de Maig de 1514. El *Liber de Deo et Jesu Christi* (VIII, b. 13) fou copiat el 9 de Janer de 1523, i el 27 del mateix mes de 1527 el *arbor philosophiae desideratae* (VIII, b. 12). Finalment els tractats 1 i 8 del VIII. c. 8 foren respectivament terminats en 1499 i 1495. Dues solucions podrien presentar-se per a esplicar aquests anacronismes: el suposar que en Poli regalà sos llibres en 1494, i que a Innichen s'ompliren amb copies més modernes els fulls que havien restat en blanc, o bé que la biblioteca experimentà successives incorporacions de codis den Poli, però que a tots s'els hi posà l'ex-libris amb la data de 1494 en que tingué lloc la primera donació.

Els catorze codis lulians que vaig trobar a Innichen contenen un total de prop de 80 tractats, 58 dels quals son diferents i 23 d'entre ells inèdits. En llur major part son de curta extensió i per-

teneixen a la darrera època de la producció luliana. Tots són de caràcter filosòfic, sense que hi figuri cap apòcrif d'alquímia. Les obres de comentaristes lulians arriben a tretze, sense que hi falti, com és de suposar, la *Janua artis* de Pere Degui de Montblanch. També s'hi troba transcripció dels documents relatius a la famosa i discutida butlla condemnatoria de Gregori XI. Les obres de caràcter literari, així com les escrites en català, manquen per complet.

El fons es prou interessant per a dreçar-ne el catàleg, perquè s'hi troben còpies de textos lulians poc corrents, i fins algun de desconegut fins avui, que fóra bo fotografiar o reproduir. Per exemple hi ha a Innichen quatre tractats (v. els núms. 6/13, 6/16, 7/5, 7/6) que sols pel títol va conèixer en Salzinger; els dos últims tampoc els pogué veure el P. Pasqual. El llibret *Quomodo contemplatio transit in raptum* (6/5) no's troba ni a París ni a Munic, que són els dos més importants dipòsits d'obres de R. Lull. Les úniques còpies anteriors al segle 17 que conec del *Liber de ente simpliciter absoluto*, són les dels manuscrits 4/5 i 9/11 de la enumeració que segueix. No hi manquen tampoc versions llatines d'algun text, diferents de les que'ns donen els altres manuscrits, lo qual indica una traducció independent de l'original català (per exemple 4/3, 9/5, 1/1, 1/4, 9/9). Finalment, del brevíssim *Liber propter bene intelligere, diligere et possificare*, desconegut per complet fins que l'Alós ne trobà un text a Roma, es conserven a Innichen dues redaccions diferents, nova del tot la una (6/1, 6/15).

En altre lloc publicaré el catàleg dels manuscrits estudiats. Aquí me reduiré a fer la llista del contingut dels mateixos, senyalant breument, quan sigui indispensable, les particularitats que puguin fer interessants els textos inèdits.

1. — VIII. b. 8.

- 1) f. 1-34 v. *Liber de anima rationali*. Versió llatina diferent de la que's troba en les edicions impreses, en els codis muniquesos i en els altres d'Innichen.
- 2) f. 34 v.-44 v. *Disputatio intellectus et fidei*.
- 3) f. 46-75. *Liber de homine*.
- 4) f. 76-88 v. *Liber de prima et secunda intentione*. Versió llatina diferent de la dels codis de Munic.

2. — VIII. b. 9.

- 1) f. 1-54 v. *Lectura super artificium artis generalis*. Inèdit, però no d'en Lull sino d'un comentarista. Altres còpies a Munic (lat. 10.551 i 18.991) i a Venècia, (OBRADOR, R. L. en Venècia).
- 2) f. 56 a-91 v. *Declaratio diffinitionum artis generalis*. Igualment d'escola luliana.
- 3) f. 95-100 v. P. DEGUI. *Janua artis generalis*.
- 4) f. 107-118. *De arte disputandi*. No es d'en Lull.
- 5) f. 118 v.-136 v. *Liber de XIV articulis fidei sanctae Ecclesiae Catholicae* o *Liber Apostrophae*.
- 6) f. 137-143 v. *Ars correlativorum*.
- 7) f. 144-147 v. *Liber de natura*.

3. — VIII. b. 10.

- 1) f. 1-92. *Compendium artis demonstrativa*.
- 2) f. 97-203 v. *Questiones per artem inventivam solubiles*.
- 3) f. 205-251 v. *Liber de ascensu et descensu intellectus*.

4. — VIII. b. 11.

- 1) f. 1-108. *Liber de XIII articulis catholicae fidei*.
- 2) f. 109-115. *Liber de divina unitate et pluralitate*. Inèdit.
- 3) f. 116-144 v. *Ars mistica theologiae et philosophiae*. Inèdit.
- 4) f. 145-153 v. *Liber de perversione entis removenda*. Inèdit.
- 5) f. 154-157 v. *Liber de ente simpliciter absoluto*. Inèdit.
- 6) f. 158-171. *Liber de disputatione fidei et intellectus*.
- 7) f. 172-198 v. *Fundamentum naturae*. Apòcrif.

5. — VIII. b. 12.

- 1) f. 1-33. *Arbor philosophiae desideratae*.
- 2) f. 41-118. *Liber de ascensu et descensu intellectus*.

6. — VIII. b. 13.

- 1) f. 1-4. *Liber propter bene intelligere, diligere et possificare*. Inèdit i desconegut. No citat en els antics catàlegs.
- 2) f. 9-11. *De peccato originali*. (Fragment d'altre tractat.)
- 3) f. 13-15. *Questio utrum veritates fidei catholicae sint per viam rationis inquirendae*. No'l crec d'en Lull, si bé la tesis es luliana. Altres copies en els 10,538 i 10,543 de Munic.
- 4) f. 16 v.-22. *Contemplatio Raymundi*. Inèdit.
- 5) f. 23-23 v. *Quomodo contemplatio transit in raptum* (fragment). Inèdit. No n'he vist copia a Munic ni s'en cita tampoc a París.
- 6) f. 23 v.-24. *Declaratio conscientiae*. Inèdit. No es a Munic.
- 7) f. 24-25 v. *Liber de convenientiae quam habent fides et intellectus in obiecto*.
- 8) f. 27-43. *Liber de decem preceptis, quatuordecim articulis et septem sacramentis ecclesiae* (Salamanca, Abril 1314). Inèdit i apòcrif. No s'ha de confondre amb el *liber de sermonibus decem preceptis*.
- 9) f. 43-47 v. *Liber de questione valde alta et profunda*. Inèdit.
- 10) f. 47 v.-48 v. *De incarnatione domini nostri J. Christi* (fragment).
- 11) f. 49-65. Copia de l'anomenada *Sententia definitiva* de 24 de Març 1419 sobre l'autenticitat de la Butlla de Gregori XI contra'l lulisme. Segueixen copies d'altres documents i privilegis ja coneguts, i un del rei Martí, de 19 Abril 1401.
- 12) f. 65-90. *Liber de Deo et Jesu Christo*.
- 13) f. 90 v.-96. *De compendiosa contemplatione*. Inèdit. No conegut d'en Salzinger. No se'l troba tampoc ni a París ni a Munic.
- 14) f. 96 v.-102. *Liber de medio naturalis*. Inèdit.
- 15) f. 102 v.-108. *Liber propter bene intelligere, diligere et possificare*. Inèdit. De títol igual però de contingut diferent del n. 1 del mateix manuscrit. No'n conec altres copies que'ls mss. Ottob. lat. 405 i 1405 del Vaticà (Alós, *El ms. ottob. lat. 405; Cuadernos de trabajos de la Escuela Española de Roma*).
- 16) f. 108 v.-111 v. *Liber de ente absoluto*. Inèdit. No conegut de'n Salzinger.
- 17) f. 112-120 v. *Liber de potestate infinita et ordinata*. Inèdit.
- 18) f. 121-124. *Liber de diffinitionibus Dei*. Inèdit. No citat d'en Salzinger.

7. — VIII. b. 14.

- 1) f. 41-61. *Liber principiorum medicinae*.
- 2) f. 67-75 v. *Ars compendiosa medicinae*.
- 3) f. 75 v.-81 v. *De regionibus sanitatis et infirmitatis*.
- 4) f. 81 v.-88 v. *Liber de levitate et ponderositate elementorum*.
- 5) f. 90-101 v. *Liber de memoria*. Ni en Salzinger ni en Pasqual pogueren veure aquest tractat, que sols coneixien de nom. No n'hi ha copia a Munic, però sí a París.
- 6) f. 102-113 v. *Liber de voluntate* (fragment). Inèdit. Tampoc és a Munic. Salzinger i Pasqual sols el conegueren de nom.

8. — VIII. b. 16.

- 1) f. a-d. *Demonstratio per aequiparantiam*.
- 2) f. 1-44. *Proverbia*.
- 3) f. 47-54 v. *Liber de lumine* (fragment).
- 4) f. 61-231. *Ars magna praedicationis*. Inèdit.

9. — VIII. c. 3.

- 1) f. 1-15 v. *Declaratio diffinitionum artis generalis*. V. 2/2.
- 2) f. 17-22. *Liber de praedestinatione et libero arbitrio*. Inèdit. V. 10/5.
- 3) f. 23-71 v. *Compendium artis demonstrativae*. V. 3/1.
- 4) f. 73-76 v. *Liber de divina unitate et pluralitate*. V. 4/2.
- 5) f. 76 v.-92 v. *Ars mistica theologiae*. V. 4/3.
- 6) f. 93-97 v. *Liber de perversione entis removenda*. V. 4/4.
- 7) f. 99-157 v. *Quaestiones per artem inventivam seu demonstrativam solubiles*. V. 3/2.
- 8) f. 159-175. *Liber de homine*. V. 1/3.
- 9) f. 179-184. *Liber de prima et secunda intentione*. V. 1/4.
- 10) f. 185-191. *Liber de disputatione intellectus et fidei*. V. 1/2, 4/6.
- 11) f. 192-193. *De ente simpliciter absoluto*. V. 4/5.

10. — VIII. c. 8.

- 1) f. 1-49 v. *Liber de venatione substantiae, accidentis et compositi*. Inèdit.
- 2) f. 50-57. *Ars generalis ultima* (fragment).
- 3) f. 59-83. *Liber qui de novis fallaciis est inventus*. Inèdit.
- 4) f. 87-96 v. *Liber ad probandum articulos fidei per sillogisticas rationes*. Inèdit.
- 5) f. 96 v.-126 v. *Liber fidelis et infidelis* (fragment).
- 6) f. 127-164. *Declaratio Raimundi per modum dialogi*.
- 7) f. 164 v.-170. *Liber facilis scientiae i Quaestiones super librum facilis scientiae*.
- 8) f. 177-185 v. *Ars iuris*.
- 9) f. 187-209 v. *Liber propositionum secundum artem demonstrativam*.

11. — VIII. c. 11.

- 1) f. 1-107. *Ars generalis ultima*.
- 2) f. 112-122. *Ars brevis quae est imago artis generalis*.
- 3) f. 123-126. *Puncta sive conclusiones magis alte in arte de conditionibus principiorum*. D'escola luliana.
- 4) f. 126-132 v. *De modo applicandi doctrina brevis et utilis*. Id.
- 5) f. 144 v.-152 v. *Liber de praedestinatione*. V. 9/2.
- 6) f. 152 v.-153. *Liber venationis trinitatis per substantiam et accidens*.

12. — VIII. c. 13.

- 1) f. 1-37 v. *Logica nova*.
- 2) f. 39-41 v. *Ars componendi sermones* (fragment; apòcrif ?)
- 3) f. 48 v.-51 v. *Liber brevis sarraceni et christiani*. És un estret de la *Disputatio Rdi. et Hamar*.
- 4) f. 52-60. *Ars abbreviata praedicandi*. Inèdit. És coneixen dos versions diferents d'aquest llibre, que en Sollier cita amb noms distints en son Catàleg (núms. CXCIII i CXCVI). De la segona, no'n conec més copies que les d'aquest manuscrit i la del 1415.
- 5) f. 64-71. *Liber novus physicorum compendiosus*.
- 6) f. 71-83 v. *Metaphysica Raimundi*.
- 7) f. 94-174 v. *Ars demonstrativa*.
- 8) f. 175-185. *Ars generalis ultima* (fragment).

13. — VIII. d. 1.

- 1) f. 1-74 v. *Liber de venatione substantiae, accidentis et compositi*. V. 10/1.
- 2) f. 75-143. *Liber de anima rationali*. V. 1/1 i 19/1.
- 3) f. 143-153 v. *Liber novus physicorum compendiosus*. V. 12/5.

14. — VIII. d. 4.

- 1) f. 1-48. *Liber de anima rationali*. V. 1/1 i 13/2.
- 2) f. 49-101. *Liber de ascensu et descensu intellectus*. V. 3/3 i 5/2.
- 3) f. 101 v.-110. *Quaestiones Thomae Atrebatensis*.
- 4) f. 115-148. *Declaratio Raimundi per modum dialogi*. V. 10/6.
- 5) f. 150-155. *Ars brevis praedicationis*. V. 12/4.

J. R. B.

La Biblioteca del Capítol Catedral de Tortosa

Tortosa fou reconquistada en 1148 per Ramón Berenguer IV. Son primer bisbe fou Gaufre, de Sant-Ruf d'Avinyó, que en 1151 fundà a la catedral un capítol de regulars de Sant Agustí amb nou religiosos, vinguts amb ell de França. Sobre la seva biblioteca, el primer que'n donà notícia fou el P. Villanueva (*Viaje*, V, 171), anotant 18 manuscrits, quasi tots conservats avui encara, i 5 llibres litúrgics (V, 3). Les indicacions del P. Villanueva són reproduïdes per R. Beer (*Handschriftenschatze Spaniens*, 494). Ewald, en son *Reise nach Spanien* (*Neues Archiv*, VI, 221), afirma sense indicar la font, que'ls manuscrits de la *biblioteca provincial* (sic) de Tortosa foren tirats al riu Ebre en 1856 per la població revoltada. Aquesta notícia no és certa, afortunadament, però sembla que'ls mateixos tortosins donaven per descomptada la perdua de molts dels codis de la Catedral, a conseqüència de les guerres dels francesos de 1648 i 1811 (O'Callaghan, *La Catedral de Tortosa*, 280). El P. Denifle treballà en 1882 i 1885 a Tortosa, quedant sorprès dels preciosos